

ATATÜRK VE TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI

CİHAT AKÇAKAYALIOĞLU

Bu yazıda, Kurtuluş Savaşımızdaki, bu arada İstiklâl Harbi'ndeki çeşitli askerî harekâtın dile getirilmesinden çok, savaşın nedenleri, evreleri, sonuçları ve önemi ile Atatürk'ün bu savaştaki rolü, hizmetleri üzerinde durulacaktır.

Kurtuluş Savaşı'nı Gerektiren Sebepler :

Türk İstiklâl Harbi, çökmekte, parçalanmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları arasından, devletin özü olan Türk unsurunu ve onun anayurdunu çıkarıp kurtarma mücadelesidir.

İmparatorluk, doğal olarak özdeş ve türdeş değildi. Irkı, dini, dili ve toplumsal yapısı değişik topluluklardan, milletlerden oluşuyordu. Askerî, siyasî, iktisadî ve diğer alanlardaki bazı olumsuz sebepler, bu bünyedeki çatlaklık ve kopuklukları büyütüyor, onarılması zor veya olanaksız duruma getiriyordu.

İmparatorluğun çökmesi mukadderdi. Bu hususu, Atatürk'ün Söylev'deki (Nutuk) şu anlatımı, en önemli sebebi vurgulayarak, çok güzel belirtmektedir:

“Doğu ırklarının, Batı ırklarına taarruzu, tarihin belli başlı bir evresidir. Doğu kavimleri arasında Türk unsurunun başta ve en güçlü olduğu bilinmektedir. Gerçekten Türkler, İslâm'dan önce ve sonra Avrupa içerisine girmişler, taarruzlar, yayılmalar yapmışlardır.

Batıya saldıran ve İspanya'da Fransa sınırlarına kadar yayılan Araplar da vardır. Fakat, her taarruza, daima karşı taarruz düşünmek gerekir, karşı saldırı ihtimalini düşünmeden ve güvenilecek tedbirler bulmadan hareket edenlerin sonu yenilmek, bozguna uğramak ve batmaktır ” diyerek, bir takım yargılar ileri sürdükten sonra, şöyle devam ediyor:

“Batı'nın Araplara karşı taarruzları, Endülüs'te acı ve ibret verici tarihî bir felâketle başladı, fakat orada bitmedi, takip Afrika kuzeyinde sürdürüldü.

Atilla'nın Fransa ve Batı topraklarına kadar uzanan imparatorluğunu hatırladıktan sonra, Selçuk Devleti kalıntıları üzerinde kurulan Osmanlı Devleti'nin İstanbul'da Doğu Roma İmparatorluğu'nun taç ve tahtına sahip olduğu dönemlere bakalım: Osmanlı taçlıları (hükümdar) içinde Almanya'yı, Batı Roma'yı ele geçirerek büyük bir imparatorluk kurmak girişiminde bulunmuş olanlar vardır. Yine, bu hükümdarlardan biri bütün İslâm âlemini bir noktaya bağlayarak yönetmeyi düşündü. Bu amaçla Suriye'yi, Mısır'ı aldı ve halife oldu. Diğer bir sultan da hem Avrupa'yı ele geçirmek, hem bütün Müslümanlara egemen olmak istedi.

Batı'nın durmayan karşı taarruzu, İslâm ülkelerinin kırgınlık ve isyanı ve böylece, dünyaya hâkim olma düşüncelerinin aynı sınır içine aldığı çeşitli unsurların uyumsuzlukları, sonuç olarak, benzerleri gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu da tarihin bağrına gömdü."

Yukarıda açıklanan nedenlerden başka, Osmanlı Devleti'ni yıkmakta olan şu önemli etmenler de vardır:

1. Rönesans ve Sanayi İnkılâbının özellikle Avrupa Devletlerini geliştirmesine karşılık, Osmanlı Devleti bu yeniliklere ilgi göstermemiş, yerinde saymış, çağın dışında ve her bakımdan geri kalmıştı.

2. Batı'da oluşan milliyetçilik duygu ve hareketleri, Osmanlı Devleti'ni parçalamak için kullanılmaya başlanmış, uyruk ülkeler giderek ayrılmışlardı.

3. Devletin teokratik ve otokrat (şeriat ve saltanat sistemi) yapısı her bakımdan olumsuz etkiler yaratıyordu.

Atatürk'ün değerlendirmesi başta olmak üzere, buraya kadar ifade ettiğimiz koşulların Osmanlı Devleti'ni ve Türklüğü çöküntüye sürüklemesi doğaldı.

Aslında Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi devletler son yüzyıllarda, tek Türk İmparatorluğu'nu aralarında paylaşmak için gizli veya açık pek çok anlaşmalar yapmışlardı. Osmanlı Devleti, özellikle askerî bakımdan zayıfladıkça bu anlaşmalar veya antlaşmalar artıyordu. Öte yandan, sebepleri daha iyi anlayabilmek amacıyla, tarihin yapraklarını geriye doğru çevirdiğimiz zaman şunları da görüyoruz.

İmparatorluk, Fatih Sultan Mehmet zamanında, özellikle İstanbul'un fethinden (1453) sonra kurulmaya başlamış, XIV-XVI ncı yüzyıllar yüksel-

me, XVII ve XVIII nci yüzyıllar duraklama dönemi olmuştu. II. Viyana yenilgisini (1683) izleyen 1920 yılına kadarki süreç, İmparatorluğun (Osmanlı Devleti'nin) çöküntü dönemi idi ¹.

Kötü ve felâketli durumu önlemek için, çağın gereklerine uymayı düşünen, bazı tedbirlere girişen devlet adamları, yurtsever vatandaşlar, Genç Osman'dan (1604-1622) itibaren zaman zaman ıslahat yapmak isteyen padişahlar görülmüştü. Özellikle 19. yüzyılda artan çöküş nedenleri yeni yeni önlemler alınmasını gerektiriyordu. Padişah IV. Murat (1612-1640), III. Selim (1761-1808), II. Mahmut (1784-1839) gibi hükümdarlar önemli ıslahat hareketlerine girişmişlerdi.

Tarihimizde "Islahat Çağı" diye adlandırabileceğimiz sürecin içerdiği en önemli hareketler; Tanzimat (1839), I. Meşrutiyet (1876), II. Meşrutiyet (1908) (Meşrutiyet Dönemi) olmuş, bütün bunlar yüzeydeki ve yüzeyde kalan ıslahat girişimleri niteliğinden ileri gidememiştir.

Tarihî gerçek, tarihî oluşum ıslahatı değil, köklü bir inkılâbı gerektiriyordu. Ne yazık ki, bunu görüp anlayan, hele hakikati dile getiren kimseler yoktu. Osmanlı Devleti devrini tamamlamış, işlevini yitirmişti. Özellikle, bunu görüp anlamak lâzımdı. Mustafa Kemal'in deyişiyle "Osmanlı Devleti (kişi) şahıs devletiydi"; "Halk Devleti" kurulması zorunlu hâle gelmişti.

Mustafa Kemal, genç subaylığından beri, Türklüğü kurtarmak için yeni bir devlet, demokratik bir düzen kurmak icap ettiğine inanıyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları belki fırsatlar yaratacaktı!..

Birinci Dünya Savaşı, bizim dahil bulunduğumuz Bağlaşma Devletleri (İttifak Devletleri) ile Anlaşma Devletleri (İtilâf Devletleri) arasında geçmiş, müttefiklerimiz olan Bulgaristan, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile birlikte yenilmişti.

Osmanlı Devleti'nin yenilgisi, Mondros Ateşkes Anlaşması (30 Ekim 1918) imzalanarak kabul olunmuş², İmparatorluğun elde kalan bölgeleri Anlaşma Devletleri kuvvetleri tarafından işgal edilmişti. Büyük Söylev'de (Nutuk), Mustafa Kemal Paşa, bu durumu şöyle anlatmaktadır:

¹ İkinci Viyana Seferi'nden sonra yapılan Karlofça ve Osmanlıların Ruslarla yaptıkları Küçük Kaynarca Antlaşmaları (1774), Osmanlı İmparatorluğu'nun güçsüzleştiğini kanıtlamaktadır.

² Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayan Sevr Antlaşması da 10 Ağustos 1920'de İstanbul Hükümeti'nce kabul edilmişti.

“Ordunun elinden silâhları ve cephanesi alınmış ve alınmakta.. Anlaşma Devletleri Mondros hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer vesile ile, Anlaşma Devletleri İstanbul’da. Adana ili Fransızlar, Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından işgal edilmiş, Antakya ve Konya’da İtalyan kıtaları; Merzifon ve Samsun’da İngiliz askerleri bulunuyor.. Her yanda yabancı subay ve memurları, özel adamları çalışıyor. Nihayet, sözünü ettiğimiz tarihten (19 Mayıs 1919) dört gün önce, 15 Mayıs 1919’da Anlaşma Devletlerinin onayı ile Yunan ordusu İzmir’e çıkarılıyor”.

Savaş Nasıl Başlamıştı?

Savaş’ın fikrî alandaki başlangıcı Söylev’de çok güzel ifade edilmektedir. Yurttaki sosyal, siyasî duruma, bazı ihanet hareketlerine de değinildikten sonra, muhtelif yörelerde ileri sürülen ve kısmen örgütlenen kurtuluş çareleri anlatılmaktadır. Ne var ki, yurtseverlik örneği olduğu kabul edilmekle birlikte, bu girişimler ülkenin bağımsızlığı ve halkın egemenliği bakımından yeterli görülmemektedir.

Çok işlenmiş olan bu konuları yinelemeden, büyük Önder’in kararını kendi ifadeleriyle anımsatmak istiyorum:

“Bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da, ulusal egemenliğe dayalı kayıtsız-şartsız bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak!

İşte, daha İstanbul’dan çıkmadan düşündüğümüz ve Samsun’da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığımız karar, bu karar olmuştur”³.

Sırası gelmişken, Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’da yaptığı bazı anlaşmalara da değinmek yararlı olacaktır. O, Söylev’de: “İstanbul’da, Genelkurmay Başkanı olarak birbirleriyle yer değiştiren Cevat ve Fevzi Paşalardan, Barış Hazırlıkları Komisyonunda çalışan İsmet Bey’den başlayarak, Erzurum’a gelinceye kadar, her yerde ilişki kurduğum komutan, subay ve bazı ileri gelen kişilerle burada, Erzurum’da yaptığım gibi görüşmeler ve anlaşmalar yapmışım”⁴demekte, diğer bir bölümde de Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa ile özel ve gizli bir şifre saptadıklarını söylemektedir⁵.

³ Mustafa Kemal, Nutuk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Cilt 1, Millî Eğitim Basımevi, sayfa 12.

⁴ Nutuk, sayfa 45.

⁵ Nutuk, sayfa 19.

Prof. Hikmet Bayur "Atatürk-Hayatı ve Eseri" adlı kitabının 301-302. sayfalarında, Fevzi ve Cevat Paşalarla yapılan anlaşmalara değinmekte ve elele vererek ant içtiklerini söylemektedir.

Resmî harp tarihi eserlerine göre Türk Kurtuluş Savaşı, 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'e çıkmasıyla fiilen başlamıştır. Burada, savaşın adı üzerinde biraz durmak istiyorum. "Millî Mücadele, İstiklâl Harbi, İstiklâl Savaşı gibi" şekillerde adlandırmalar yapılmaktadır. Benim önerim, Türk Kurtuluş Savaşı denilmesidir. Bu, daha geniş anlamlıdır⁶. Bilindiği gibi, Atatürk'ün düşüncelerine ve kullandığı terimlere, kavramlara önem veriyoruz. O, Cumhuriyet'in X. Yıldönümü Söylevinde "Kurtuluş Savaşı'na başladığımızın XV. yılındayız" demekle, adlandırmayı belirttiğim şekilde yapmış bulunmaktadır.

İstiklâl Harbi'nin Evreleri:

Bu Harb'in oluşumu dikkatle incelendiği zaman, şu evreler görülecektir :

(1) Mondros Ateşkes Anlaşması ve düşman işgalinden sonra mitingler, protestolar şeklindeki tepkiler dönemi,

(2) Kuva-yı Milliye dönemi,

(3) Heyet-i Temsiliye dönemi,

Bunlar, ilk veya birinci evreyi teşkil eder...

(4) Düzenli ordu ve askerî harekât döneminin başlangıcı,

(5) Meydan muharebeleri dönemi (Sakarya Meydan Muharebesi, Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi),

4 ve 5 nci sıradaki dönemler Askerî Harekât'ın "kesin sonuç" evresidir.

(6) Barışa dönüş evresi (Mudanya Ateşkes Anlaşmasını ve Lozan Barış Antlaşmasını içerir).

Bütün bu dönem ve evreler içinde iç ve dış siyasî etkinlikler, her çeşit idarî, iktisadî çalışmalar ve hareketler ile muharebeler olagelmıştır. Çağdaşlaşma savaşı sürüp gitmektedir.

⁶ Türk milletini geri bırakan çağ dışı bütün unsurlardan ve hareketlerden, özellikle iç ve dış düşmanlardan kurtulmayı ifade etmektedir. İstiklâl Harbi ilk evreyi teşkil eder.

Türkiye'nin Genel Durumu, Kuvvet Durumu, Toplumsal ve İktisadî Koşulları:

Atatürk, Büyük Söylev'in ilk sayfalarında (15-20 sayfa) Türkiye'nin genel durumunu büyük yetki ile anlatmıştır.

Yurt ve millet yoksul, ordu dağıtılmış, silâhtan soyutlanmış; Anlaşma Devletlerinin silâhlı kuvvetleri askerî ve iktisadî önemi olan yerleri, bölgeleri işgal etmişler ve işgali sürdürüyorlar. Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin sağladığı 30 Ağustos 1922 zaferine kadar, ülkenin en önemli bölgeleri çarpışmaların etkisiyle harap hale gelmiş, düşman kaçarken de yakıp yıkmıştı.

Toplumsal ve İktisadî Durum :

Büyük kısmı ile toplum, bir çeşit derebeylik düzeni içinde olup ağaların, beylerin, eşraf ile ulema denilen din adamlarının maddî ve manevî egemenliği altında bulunmaktadır. Türk halkı uzun yıllar süren büyük savaşların; barış zamanında da, teşkilâtsizlik, bilgisizlik ve ilgisizliğin etkisiyle yoksul, yorgun, yılgın bir hale gelmişti.

Ülkede çağın gereklerine uygun iktisadî düzen, örgütlenme ve bu bakımdan bir gelenek yoktu. O alandaki çağdaş bilgilerle “aydınlar, ilgili uzmanlar” yeterince donatılmış değillerdi. Bu konular karşısında aydınların çoğu ilgisiz, genellikle halk toplulukları habersiz görünüyorlardı.

Aslında pek az olan iktisadî ve malî kaynaklar kurumuş, elbetteki devlet kasaları boşalmış, vergi toplamak çeşitli sebeplerden ötürü olanaksızlaşmıştı. Ülkede, özel girişim ve sermaye hareketleri yok denecek kadar azdı. Devlet de herhangi bir yatırıma girişmek suretiyle üretim ve gelir sağlamaktan, halka örnek olmaktan uzaktı.

Bu durumda, Millî Mücadele'nin ve onun büyük Önder'i ile yerel önderlerin dayanabilecekleri ve umutla bağlanacakları tek kuvvet, milletin manevî varlığı ve özellikle halkın yurtseverlik duygusuyla bütün dünyanın bildiği ulusal kahramanlık ve fedakârlık nitelikleridir. Halktan, bunların dışında bir yardım ve destek beklemek, hele çağdaş anlamda bir iktisadî örgütlenme ve olanaktan yararlanmak o zamanlar hayal bile edilemezdi. Şu halde, millî önder Mustafa Kemal ve arkadaşları mücadeleyi buna göre plânlamak ve uygulamak zorundaydılar. İstiklal Harbi'ni yöneten güçler malî olanaksızlıklar içinde kıvrınmaktadırlar. Batı cephesinin 1921 yılı içindeki koşulları incelenirken “Bu cephenin 200.000 liradan fazla para

ihtiyacına karşı 30.000 lira verilebilmiş, Başkomutan Mustafa Kemal'in işe el koymasına karşın, durumu bir ölçüde düzeltmek çok zor olmuştu.

Milletin bütün olanaklarından yararlanıldığı halde, Başkomutan ve onun karargâhı ile diğer komutanlıklar çok mütevazı koşullar içindeydiler. Derme çatma masa, sandalyeler ve kırık dökük araçlarla çalışıyorlardı. Batı cephesi karargâhında görev almış bulunan Halide Edip (Prof. Adivar) diyor ki: Büyük zorluk yazı makinesindeydi, çünkü parça parça ve kırık. Ben de, yalnız bir parmakla yazabiliyordum. Belgeleri makine ile yazmak çok güçtü.

Görülüyor ki, vatanın ölüm-kalım günlerinde en önemli görevleri yerine getirmekle yükümlü bir karargâh bile yoksulluk içindedir. Yokluk ve yoksulluğun bir başka yönünü açıkça anlayabilmek için iki belgeye yer vermek yararlı olacaktır. Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal'in, artık hurdalığa atılması gereken, fakat gözleri gibi korudukları bir otomobilleri vardı, ona iki lâstik bulan "Niğde ve Kilikya Heyet-i Merkeziye Reisi Ahmet Remzi Bey, 22 Mayıs 1920 tarihli telgrafla bu hususu Paşa'ya şöyle bildiriyordu: Yüksek şahsınıza sunulan otomobil için iki yeni lastik gelmiş olduğundan, ne suretle gönderileceğinin emredilmesi istirham olunur efendim".

Bir örnek de şu idi: Kayseri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi, Mustafa Kemal Paşa'ya 8 teneke benzin ile bir adet otomobil lastiği göndereceğini bildirmişti. Paşa, 1 Temmuz 1920'de şu telgrafı çekti: "Ankara'ya gönderilmek üzere, Kayseri Heyet-i Merkeziyesi adına gönderildiği Develi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığından bildirilen, 8 teneke benzin ile bir adet otomobil lastiğinin güvenilir bir araçla bir an önce gönderilmesini ve bildirilmesini rica ederim"⁷.

Bu örneklerden daha önemlisi 10. Tümen Komutanı Yarbay Cemil Cahit'in (Orgeneral Toydemir) 8 Mayıs 1922'de, Samsun'dan Genelkurmay Başkanlığına gönderdiği şifrede görülmektedir. Pontus sorunu ile de ilgili ve görevli bulunan bu tümenin durumu, Millî Mücadele'nin benzersiz ve çetin zorluklarını bir ibret levhası olarak gözler önüne sermektedir:

"Tokat ve Amasya Livalarında on para olmadığını ve artık askeri besleyemeyeceklerini söylüyorlar. Samsun valisi, parasızlıktan günlük 300-500 lira vermekle tümeni oy alıyor. Günde 5-6000 liraya ihtiyacı olan buradaki

⁷ Genelkurmay Askerî Tarih Başkanlığı, Atatürk, 1980, sayfa 650, 651.

kıtalar, bu koşullar altında nasıl beslenebilirler? Açlık ve yoksulluk sıkıntısı dikkati çekecek bir durumdadır.

Gereği gibi beslenemeyen ve durmadan eşkiya kovalayan askerde, kaçaklık dikkati çekmektedir. Maliye Bakanlığı buradaki kıtaların ihtiyaçlarını gümrük gelirlerinden sağlayıp vermezse, varlığımızı korumanın olanağı yoktur. Bu bir iki gün içinde, Erbaa'da önemlice bir hareket düzenlemiş ve emrim altında uygulamaya geçmek istemişsem de, parasızlık ve yiyeceksizlik yüzünden geri bırakmak zorunda kaldım.

İki gün içinde Maliye para bulamazsa, bir sürecik olsun kıtaların varlığını korumak için, burada, millî tekâlif ambarlarındaki eşyayı satarak geçinmeye mecbur kalınacağını bilgi olarak arzeylerim efendim”⁸.

Yunan Ordusu İzmir'e çıktığı zaman, Mondros Ateşkes Anlaşması yürürlükte olduğu için, Osmanlı Hükûmeti, herhangi bir şekilde direniş gösterilmemesini emretmişti. Aslında da, iktidar, vatan için ölümü göze alacak, kurtuluş çareleri düşünecek durumda değildi. İşgal kuvvetlerine itaatten başka birşey yapmıyordu.

Mondros Ateşkes Anlaşması'na göre, savunmadan yoksun ve yoksul dokuz kolorduya müsaade edilmişti ki, bunlar âdeta kadro halindeydiler. Her tümen için 1540 tüfekli er gösterilmiş, sonuç olarak tüm Osmanlı Ordusunun subay ve er kadrosu, 45-60 bin dolaylarında kabul edilmişti. Taburların mevcudu 50-60 kişiyi geçmiyordu. Böyle bir kuvvet asla yurt savunması yapamazdı. Aslında da, asayiş sağlamaktan başka görev verilmecekti.

Ne mutlu ki, Osmanlı Genelkurmayı ve İstanbul'daki bazı yurtseverler el altından, dolaylı yollardan Anadolu'daki direnişleri ve Mustafa Kemal'i destekliyorlardı, padişah ve diğer devlet adamlarını, direniş hareketleri karşısında, maharetle uyutuyorlardı. Genelkurmay Başkanı olarak bir-biri ardından görev alan Fevzi (Çakmak), Cevat (Çobanlı) Paşalar, evvelce belirtildiği gibi, Mustafa Kemal Paşa ile anlaşmışlardı. Onlar, Kurtuluş Savaşı'na uygun tedbir ve tertiplere olanak ölçüsünde önem verdiklerinden, asayişin sağlanması için gerekli diyerek, işgal kuvvetleri sorumlularının da onayı ile bir kaç ordu müfettişliği, o arada 9.Ordu Kıtaları Müfettişliğini kurmuşlardı. Bu müfettişliğe, son zamanlarda Millî Savunma Bakanlığı (Harbiye Nezareti) emrinde bulunan Mustafa Kemal Paşa atandı. Bu atamanın uzun bir öyküsü vardır.

⁸ a.g.e., sayfa 652.

İzmir'de Yunan çıkarmasından sonra, Batı Anadolu'da beliren koşullar karşısında, savunmanın Kuva-yı Milliye ile olabileceğini 17. Kolordu Komutan Vekili Albay Bekir Sami (Günsav) ile 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) düşünmüşler ve çalışmalarını genel olarak bu yolda yapmışlardı. Bunun başlıca sebebi, Yunan istilâsına karşı direnmenin İstanbul Hükümetince kabul edilmemesi, sonuç olarak nizamiye kıtalarının duruma açıkça müdahalelerindeki zorluklar ve erlerin tutsak olmaktansa, birliklerinden kaçmayı yeğ görmeleriydi. Albay Bekir Sami'nin Ödemiş'e talimat göndererek o bölgeyi harekete geçirdiği, Albay Şefik'in de Aydın'ın işgali üzerine çekilmiş olduğu Çine bölgesinde millî kuvvetleri örgütlemeye koyulduğu görülmektedir. Ayvalık'ta, 172. Alay Komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya), bölgedeki Yunan çıkarmasını 28 Mayıs 1919'da ateşle karşılamıştı.

Ayrıca, Bandırma'daki Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ve Balıkesir'de 61. Tümen Komutanı Albay Kâzım (Orgeneral Özalp) da, kendi bölgeleri içinde millî kuvvetler kurmaya başlamış bulunuyorlardı.

Burada, bir yurtsever bakandan (nazırdan) sözeceğim, Albay Bekir Sami İstanbul'dan Batı Anadolu'ya gelirken, Harbiye Nazırı Şevket Turгут Paşa, ağızdan verdiği emirle, ona savunma görevi ve bir miktar ödenek vermişti.

Komutanların olumlu çalışmaları sonunda, Kuva-yı Milliye Teşkilâtı fikri bütün Anadolu'da benimsenmiş, gittikçe genelleşmeye başlamıştı. Hatta, Anadolu halkından Avrupa'da öğrenimde bulunan Mahmut Esat (Bozkurt), Saraçoğlu Şükrü gibi bir kısım gençler öğrenimlerini bırakarak, ülkeye dönmüşler ve Kuva-yı Milliye'ye katılmışlardı.

27 Mayıs 1919'da Aydın'ın, 29 Mayıs 1919'da Ayvalık'ın, 1 Haziran 1919'da Ödemiş'in işgalleri ve Batı Anadolu'da savunma ruhunun uyanması, Kuva-yı Milliye fikrinin gelişmesini ve yayılmasını sağlamıştır.

Öte yandan, Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey, büyük bir medenî cesaretle İtilâf Devletleri temsilcilerine 29 Mayıs 1919'da çektiği telgrafta "Artık biliniz ki, kalem değil silâh konuşuyor" ifadesini taşıyan protesto ile Türk milletinin yüce varlığı adına "Kuva-yı Milliye'nin silâhlı mücadelesinin açıldığını" dünyaya ilân ediyordu.

Yukarıdaki örnekler, Anadolu harekâtının, millî direnişin pek çokları arasından seçilmişlerdir⁹.

⁹ a.g.e., sayfa 147, 148.

Biraz da kolorduların konuşlarına değinmek istiyorum. Bunlar şöyle idi:

1 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Edirne bölgesinde

25 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : İstanbul'da ve Marmara bölgesinde

14 ncü Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Tekirdağ'da, Bandırma ve Balıkesir bölgesinde

17 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : İzmir'de ve Ege Bölgesinde

12 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Konya, Niğde ve Karaman bölgesinde

3 ncü Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Sivas, Amasya ve Samsun bölgesinde

13 ncü Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Diyarbakır, Silvan ve Mardin bölgesinde

15 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Erzurum, Tortum, Van ve Horasan bölgesinde

20 nci Kolordu Karargâhı ve Tümenleri : Ankara, Afyon bölgesinde

Deniz Kuvvetleri : Bütün gemiler dört yıllık savaşta çok yıpranmışlardı. Erlerin terhisi dolayısıyla pek az mürettebatla kalan gemilerde bakım da yapılamıyordu. Ateşkes gereğince gözaltına alınmış bulunan bu gemilerden faydalanmak aslında olanaksızdı. Donanma Haliç ve İzmit'te düşman gözetimi altına alınmıştı.

Hava Kuvvetleri : Mondros Ateşkes Anlaşmasından sonra, Filistin ve Suriye'den çekilebilen hava birlikleri Konya'da, Irak cephesinden çekilenler Elazığ'da, ayrıca önemli sayıda uçak ve gereçler de, İstanbul Yeşilköy'de toplanmıştı. Aslında, sayısı 15 kadar olan uçaklar arıza ve personel kıtlığı yüzünden kullanılacak durumda değildiler.

Yunan kuvvetleri her bakımdan üstün durumdaydılar ¹⁰.

Cephele (Harekât Alanları) :

1. Batı Cephesi (Batı Harekât Alanı)
2. Doğu Cephesi (Doğu Harekât Alanı)

¹⁰ a.g.e., sayfa 150, 152.

3. Güney Cephesi (Güney Harekât Alanı)
4. Trakya Cephesi (Trakya Harekât Alanı)
5. İç Cephe (Ayaklanma ve Anarşi Alanları)...

Asıl harekât alanı Batı Cephesi'dir. İstiklal Harbi'nde kesin sonuç burada alınacaktır. Türk milletinin yetenek ve olanaklarının çoğu orada toplanıp kullanılacak, Başkomutan ve diğer büyük komutanlar Batı Cephesi'nde bulunacaklardır. Yazımızın başlarında belirttiğimiz Osmanlı ülkelelerini bölüşmek, devleti ortadan kaldırmak amacı ile yapılan uluslararası anlaşmalar, saldırgan politikalar, istilâ hareketleri Batı Cephesine yöneltilmiştir. Buna karşı, Türkiye'nin, "Ya Bağımsızlık-Ya Ölüm!" sorunu orada halledilecektir.

Doğu Cephesi'nde Ermenilerle savaş halindeydik. Önceleri Rusların Türkiye'ye karşı durum ve tutumları pek belli değildi, sonraları çeşitli siyasî ve ideolojik nedenlerle dostluğa önem verdiler. Ermenilerin zayıf düşmesi, Türklere yenilmesi genel siyaset ve çıkarlarına uygun geliyordu. Kendilerinin fazla müdahaleleri, siyasî ve askerî bakımdan iç durumları ile bağdaşmıyordu. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Ermenilerle savaşı kolayca kazanmak olanağı vardı ve bu görüşle, Doğu Cephesi Türkiye için hayatî bir sorun teşkil etmiyordu.

Güney Cephesi'ne gelince, Irak'ta İngilizler, Suriye'de Fransızlar hedeflerine ulaşımlar, savunma tedbirlerini almışlar, daha kuzeylere ve içerilere ilerlemeye yeltenmemişlerdi. Ayrıca, millî kuvvetler onlarla mücadele hâlinde idi.

Nizamî kuvvetlerin Güney Cephesinde yeni harekâta girişmelerine "askerî, iktisadî, malî ve siyasî durum" elverişli değildi.

Ayaklanmalar ve asayiş durumu İç Cepheye de askerî kuvvet ayırmayı, iktisadî ve malî tahsisler yapmayı gerektiriyordu...

Bu durumda, Mastafa Kemal Paşa, İngiliz ve Fransızlarla güneyde önemli bir savaşa girmeyi millî stratejiye çok zararlı sayıyordu.

Trakya'da, Anlaşma Devletlerinin bazı girişimleri, Yunanlıların askerî kuvvetleri varsa da Anadolu harekâtı ve Atatürk'ün dış politikası bakımından fazla önem taşımamaktadır. Ayrıca, herhangi bir şekilde müdahale de mümkün değildi. Trakya'daki durum Söylev'de özet olarak şöyle anlatılmaktadır:

“Doğu Trakya’da, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Trakya-Paşaeli Heyet-i Merkeziyesi bir kongre yaptı ve bu kongre, Trakya’nın idaresini, Trakya-Paşaeli Heyet-i Merkeziyesi’ne verdi.

Trakya’da Kolordu Komutanı bulunan Cafer Tayyar Bey (General Eğilmez) bu heyet-i merkeziyeye dahil olmakla birlikte, Edirne Milletvekili idi. Trakya Heyet-i Merkeziyesine ve Kolordu Komutanına verdiğimiz talimat, Trakya talihinin bütün ülkenin talih ve yazgısıyla birlikte hâllolunabileceği esasına dayalı idi. Askerî harekât bakımından da verdiğimiz talimat şu idi: Üstün kuvvetlerin saldırısına uğranılırsa, sonuna kadar direnecek ve Trakya tümüyle işgal edilse bile, önerilecek herhangi bir çözüm yalnız başına kabul olunmayacaktır. Trakya’daki komutanın da kararının böyle olduğu ifade edilmekteydi”¹¹.

Tarih kitaplarından başka eserlerde, Trakya durumuna pek değinilmediği için bu yazımızda, biraz daha bilgi sunacağız. Batı Anadolu’da Yunan Ordusu Anlaşma Devletleri Başkomutanı, General Milne’in, geçilmemek üzere saptadığı Milne Hattı’nı Haziran 1920 sonlarında aşarak ilerlemeye başlamıştı. Öte yandan, Trakya’da da, 20 Temmuz 1920’de Tekirdağ bölgesine bir tümen çıkarılarak Edirne’ye yöneltildi. Batı Trakya’dan Meriç nehrini geçen Yunan kuvvetleri, önceleri bölgedeki kuvvetlerimiz tarafından durduruldu. Trakya’nın savunmasından sorumlu olan 1 nci Kolordu’nun Komutanı Cafer Tayyar Bey, Kolordu’nun başından ayrıldığından, yönetimden yoksun kuvvetler savunamadılar ve Trakya Temmuz içinde Yunanlıların eline geçti. Ne yazık ki, bu durum Lozan Antlaşmasına kadar sürüp gitti¹².

Muharebeler ve Bazı Siyasî Konular :

Bu konuya da kısaca değineceğim. Yunan kuvvetleri, Haziran 1920’den önce yerel saldırılarda bulundular ve 22 Haziran’da, Anlaşma Kuvvetleri Başkomutanı General Milne’in saptadığı ve tarafların aşmalarını istediği Milne Hattı’nı geçerek işgallere devam ettiler. Kuvvetleri 6 tümen kadardı. 3 tümenle iki koldan Akhisar-Soma doğrultusunda, iki tümenle Salihli yönünde, bir tümen ile de Aydın Cephesi’nden ileri harekâta başladılar, 29 Ağustos 1920’de Uşak’ı ele geçirdiler.

¹¹ Nutuk, sayfa 489-490.

¹² Giderek gelişen askerî durum ve harekât sonunda Yunan kuvvetleri karşısından çekilen 1 nci Kolordu, Temmuz 1920 sonlarında Bulgaristan’a sığınınca bölgedeki Türk egemenliği sona ermişti.

Bunun üzerine, Mustafa Kemal Paşa yeni tedbirler alırken, Batı Anadolu'daki bütün kuvvetleri, tekrar düzenlenen Batı Cephesi'nin emrine verdi ve Ali Fuat Paşa (Orgeneral Cebesoy) komutanlığına atandı. 12 ve 24 ncü Kolordularla, İzmir Kuzey Cephesi'nde bulunan 56 ve 61 nci Tümenler, ayrıca bazı millî kuvvetler bu komutanlığın emrine verildi.

İzmir Cephesi, kolordu yetkisiyle Kur.Albay Kâzım (Orgeneral Özalp)'ın komutası altına girdi. 20 nci Kolordu Komutanlığı'na 56 ncı Tümen Komutanı Albay Bekir Sami (Günsav) atandı. Boşalan 56 ncı Tümen Komutanlığı'na Yarbay Nazmi (Korgeneral Solok) verildi. Karargahların teşkili ve Adana Cephesi için de bazı tedbirler alındı.

Mustafa Kemal Paşa, muhtelif cephe ve komutanları kendi inisiyatiflerine bırakmayı, durumu genel direktiflerle yönetmeyi ve gerektiğinde bazı emirler vermeyi, o dönem için uygun görmüş ve öyle yapmıştı.

Öte yandan, 24 Ekim 1920 günü, Batı Cephesi kuvvetleri, Gediz Muharebesi adı verilen bir harekâta girişti, başarılı olamadı ve Yunanlılar üstün geldiler. Durum, Mustafa Kemal Paşa ve Genelkurmay'ın müdahalesi ile düzeltildi.

Çeşitli askerî ve siyasî etkinlikleri sırayla anlatmaya yazımızın boyutları yetmeyeceğinden, bunları tek tek ele alamayacağım. Şu kadar ki, İç Cephe'deki türlü ayaklanmaların Kurtuluş Savaşı'nı çok zorlaştırdığını belirtmeden, İnönü Zaferlerinden kısaca söz etmeden geçemeyeceğim.

Atatürk, bu iki zaferi inkılâp tarihimizin birer sayfası saymakta ve harekâtı kısaca anlattıktan sonra, Birinci İnönü'ye değinirken: "Kuvvetlerimiz Eskişehir üzerinden düşmanı karşıladı, yendi (6-10 Ocak 1921), İnkılâbımız tarihine Birinci İnönü Zaferi'ni kaydetti" demekte, 27 Mart — 1 Nisan 1921'de yapılan İkinci İnönü Muharebesi'ni de şöyle ifade etmektedir:

"İsmet Paşa, 31 Mart günü karşı taarruza geçti ve düşmanı yendi. Böylece, inkılâp tarihimizin bir sayfası İkinci İnönü Zaferi ile yazıldı".

Her iki anlatımda İnönü Zaferlerinin ve doğal olarak İstiklâl Harbi'nin, Atatürk Devrimi'nin ilk evresi olarak değerlendirildiğini görmekteyiz. Büyük Önder, ilgili bütün konuşmalarında bu yöne dikkati çekmiştir.

İnkılâp tarihi ile meşgul olanların bu hususu unutmamaları gerekir.

Mustafa Kemal Paşa, bu savaş önceleri oyalama, sonra çekilme ve savunma, nihayet taarruz stratejisiyle yönetmiştir. Ulusal durum ve gerekler bunu gerektiriyordu.

İktisadî, siyasî ve askerî koşullar elverişli olmadığından, millî gücü yeterli duruma getirinceye kadar zaman kazanmak kararı verilmişti. İnönü Muharebelerinden sonra yeniden düzenlenen Yunan kuvvetleri tekrar saldırıya geçtiler. Ordumuz, 8 Nisan 1921'de Aslıhanlar-Dumlupınar ve 8 Temmuz 1921'de Kütahya-Eskişehir muharebelerinde çok zor ve tehlikeli durumda kaldığından, Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi kuvvetlerinin Sakarya nehrinin doğusuna çekilip savunmaya geçmesini emretti.

Sakarya Meydan Muharebesi :

23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihlerinde geceli gündüzlü 22 gün süren Sakarya Meydan Muharebesi'nden önce, sert tartışmalarla geçen Meclis toplantılarında, Mustafa Kemal Paşa'nın yasal olarak Başkomutanlığa getirilmesine 5 Ağustos 1921 günü karar verildi. Bundan sonra yaptığı konuşmaya Söylev'de şöyle değinmektedir:

“Özellikle, Meclis'in ve Bakanlar Kurulu'nun içe ve dışa karşı sakin ve çok kuvvetli durum ve görünüşünün korunmasının önemli olduğunu ve ufak tefek sebeplerle Bakanlar Kurulu'nu sarsmanın doğru olmadığını arzettim. Kanun önerisi, aynı günde açık oturumda okundu, ivedilikle görüşüldü ve ad okunarak oya konuldu. Oy birliği ile kabul edildi.

Yaptığım kısa bir demecin bir iki cümlesini yinelememe müsaade buyurmanızı rica ederim. O cümleler şunlandı:

“Baylar, zavallı milletimizi tutsak etmek isteyen düşmanları kesinlikle yeneceğimize olan güvenim bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada, bu tam güvenimi yüce kurulunuza karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim”.

Başkomutan, Ankara'da kaldığı birkaç gün içinde, Genelkurmay Başkanlığı ile Millî Savunma Bakanlığı'nı, Başkomutanlık Karargâhı olarak görevlendirdi (Sonraları bu tertibi değiştirip, daha pratik bir karargâh kurdu).

O zamana kadar, savunma sisteminde, tutulan bazı hatların uzun zaman savunulması esas iken, ilkelerini de belirtmek suretiyle yüzey (sath) savunmasını emretti ve düzenledi. Yalnız cephelelerdeki kuvvetlerin savaştığı, sadece onların sorumlu olduğu şeklindeki “Savaş Doktrini”ni reddederek, “Topyekûn Savaş Doktrini”ni saptadı ve ilân etti. Bu yöndeki düşüncelerini açıklarken: “Savaş ve muharebe demek, iki milletin, yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün varlıkları ile ve bütün varı-yoku ile,

bütün maddî ve manevî öğeleri ile birbirleri ile karşılaşması, vuruşması demektir. Buna göre, bütün Türk milletini cephedeki ordu kadar düşünce, duygu ve hareket bakımından ilgilendirmeliydim. Millet kendini mücadeleyle vermeliydi.

Bütün maddî ve manevî varlığını yurt savunmasına vermekten kaçınan milletler, savaş ve muharebeyi cidden göze almış ve başarıya inanmış sayılamazlar” dedikten sonra, gelecek savaşların tek başarısının bu esaslara bağlı bulunduğuna özellikle işaret etmektedir.

Sakarya Muharebesi’nde yeni sistemi titizlikle uygulatmış, düşmanın saldırı gücünü tükettirmişti. Söylev’de durum şöyle anlatılmaktadır:

“Muharebe durumunun bu evresini anlar anlamaz derhal, özellikle sağ yanımızla Sakarya nehri doğusunda, düşman ordusunun sol yanına ve sonra cephenin önemli kısımlarına karşı taarruza geçtik. Yunan Ordusu yenildi, çekilmek zorunda kaldı. 13 Eylül 1921 günü Sakarya doğusunda düşman ordusundan hiçbir şey kalmadı. Böylece, 23 Ağustos gününden 13 Eylül gününe kadar, bu günler de dahil olmak üzere, 22 gün ve 22 gece aralıksız süren kanlı ve büyük Sakarya Muharebesi, yeni Türk Devleti’nin tarihine, dünya tarihinde pek az bulunan büyük bir meydan muharebesi örneği verdi”.

O, zamanının çoğunu cephede geçirmiş, Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Cephe Komutanı İsmet Paşalarla başbaşa, elele vererek muharebeyi yönetmişti. Bir kaza sonucu kaburga kemiklerinden birinin kırılmasından sonra da, Ankara’daki tedavi süreleri dışında, muharebe alanından ayrılmamıştı. Meclis, 19 Eylül 1921’de O’nu Mareşal rütbesi ve Gazi unvanı ile ödüllendirdi.

Bu muharebeden sonra, Anlaşma Devletleri topluluğu, o arada Fransa, Türkiye’nin azim ve gücünü anlamaya başlamışlardı. Ayrıca, Rusya ve Fransa ile anlaşmalar yapılmıştı.

Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi :

Sakarya Zaferi’nden sonra düşmanın maddî ve manevî gücünün azaldığı anlaşılmıştı. İniyatif bize geçmiş, taarruz sırası bize gelmişti. Ne var ki, hazırlıkları güvenilecek bir düzeye getirmek lâzımdı. Silâh, cephane, araç ve gereç mevcudunu artırmak, insan gücünü üstün duruma getirmek zamana ve çeşitli tedbirlere muhtaçtı.

13 Eylül 1921 tarihinden, 26 Ağustos 1922'ye kadar bir yıla yakın zaman, çeşitli hazırlıklarla uğraşıldı. O arada, başta Doğu Cephesi olmak üzere, diğer cephelerden özellikle top, tüfek, cephane getirildi. Rusya'dan para ve malzeme ve bazı İslâm ülkelerinden de para yardımı geldi.

Mondros Ateşkes Anlaşması dolayısıyla bütün Türk Ordusu 45-60 bin insan mevcuduna sahip iken, aşama aşama ve büyük zorluklarla düşmana taarruz edebilecek duruma getirilmiş, silâh, cephane, çeşitli ikmal maddeleri de en az on katına çıkarılmıştı. Büyük Taarruz'dan önce ordumuzun ve Yunanlıların mevcutları şöyleydi¹³:

	Subay	Er	Tüfek	Hafif		Ağır Mt.	Top	Kılıç (Süvari)
				Mk.	Tüfek			
Türk Ordusu	8659	199283	100352	2025		839	325	5282
Yunan Ordusu	6565	218432	90000	3139		1280	418	1280

Sayın okurlarımız dikkat ederlerse, şu yazımız, bu konuda alışlagelmiş üslûp ve düzenlerden farklıdır. Muharebelerin yapılışı, diğer askerî konular TRT'de, basında yeterli sayı ve nitelikte olarak görülmektedir. Bu nedenle ayrıntılara girmeyeceğim. (İsteyenler bunları, Genelkurmay Harp Tarihi yayınlarında inceleyebilirler).

Bu meydan muharebesine, ilgili yayınlarda "Büyük Taarruz" adı da verilmektedir. Evvelce belirttiğim gibi, büyük çaba ve fedakârlıklarla yapılan hazırlıklarda Başkomutan Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Cephe Komutanı İsmet Paşaların, diğer komutanların, konularla ilgili bütün şahısların, özellikle kahraman Mehmetçiklerin hizmetleri vardır.

Gazi Mareşal Mustafa Kemal Paşa'nın askerî ve siyasî dehası, kırılmaz azim ve iradesi Kurtuluş Savaşı'nın yönetim ve başarısında en önemli etmendir. Her rütbe ve makamdaki bütün silâh arkadaşları ona güvenmiş, candan bağlanmış, üstün niteliklerinin etkisi ile âdeta büyülenerek görevlerini en mükemmel şekilde yapmışlardır. Böylece, Büyük Meydan Muharebesi günlerine gelinmiştir.

¹³ Askerî Tarih Başkanlığı, Askerî Yönüyle Atatürk, 1981, sayfa 102.

Mustafa Kemal Paşa, Söylev'de kendisinin ve arkadaşlarının çeşitli çalışmalarına, taarruz plânının yapılmasına değindikten sonra, onun esaslarını da kısaca şöyle açıklamaktadır:

“Düşündüğümüz, ordularımızın asıl kuvvetlerini (kuvvet çokluğu-sıklet merkezi) düşman cephesinin bir yanında ve mümkün olduğu kadar yanbaşıda toplayıp, bir imha meydan muharebesi yapmaktı. Bunun için uygun gördüğümüz durum, asıl kuvvetlerimizi düşmanın Afyonkarahisar yöresinde bulunan sağ yan grubu güneyinde ve Akçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan bölgede toplamaktı. Düşmanın en duyarlı ve önemli noktası orasıydı. Çabuk ve kesin sonuç almak, düşmanı bu yanından vurmakla mümkündü.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, bu bakımdan gerekli incelemeyi kendileri yapmışlardı. Harekât ve Taarruz plânımız çok önce saptanmıştı”¹⁴.

O, cephe ile Ankara arasında gidip geliyor, savaşın ve devletin yönetimi ile ilgili konularda çalışıyordu. 28 Temmuz 1922 günü bir futbol maçını izlemek bahanesi ile ordu ve kolordu komutanları da davet edilmek suretiyle Akşehir'de toplandı. Başkomutan'ın gözetimi altında hazırlıklar ve plânlar yeniden incelendi.

28/29 Temmuz günü yapılan bu çalışmalardan sonra, 30 Temmuz 1922 günü Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı ile son çalışmaları yapan Mustafa Kemal Paşa, taarruzun yapılış şeklini ve bazı ayrıntıları birlikte saptadı. 1 Ağustos günü, çağrı üzerine Akşehir'e gelen Millî Savunma Bakanı Kâzım Paşa (Özalp) da Bakanlığına ait görevler üzerinde çalışmalar yaptı. Mustafa Kemal Paşa, taarruzla ilgili son emri verdikten sonra Ankara'ya döndü. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa 6 Ağustos 1922'de, gizli olarak son hazırlık emrini verdi.

Söylev'in bu bölümünü gözden geçirmeye devam edelim: “Taarruz için tekrar cepheye gitmeden önce, Ankara'da saptanması gereken bazı durumlar vardı. Henüz, Bakanlar Kurulu'na, taarruz emrini verdiğimi tam olarak bildirmemiştin. Artık onlara resmî bilgi vermek zamanı gelmişti. Yaptığımız bir toplantıda iç ve dış durumu, askerî durumu görüşüp tartıştıktan sonra, taarruz için Bakanlar Kurulu ile anlaştık”. Bu sözlerden sonra, siyasi nitelikteki şu ifadeleri görüyoruz: “Diğer bir sorun da önem-

¹⁴ Nutuk, sayfa 671.

liydi. Muhafifler, ordunun kokuştüğundan, kıpırdayacak halde olmadığından, böyle bilgisizlik ve karanlıklar içinde beklemenin felâketle sonuçlanacağından ibaret propagandalarına çok hız vermişlerdi. Gerçi, Meclis'te bu cereyanın yankıları, düşmanlardan çok gizlemek istediğim harekât bakımından faydalıydı fakat, bu olumsuz propaganda, en yakın ve en inançlı kişilerde bile kötü etkiye başlamış, duraksamalar uyandırmıştı. Onları da, yakında yapacağım taarruz hakkında ve altı, yedi günde düşman asıl kuvvetlerini yeneceğime olan güvenim hususunda aydınlattıktan sonra, Ankara'dan ayrıldım. Genelkurmay Başkanı benden önce 13 Ağustos 1922 günü cepheye gitmişti"¹⁵.

Mustafa Kemal Paşa, bir hafta kadar sonra cepheye giderken, Çankaya'da çay ziyafeti verdiği söylentisini yaydırdı. 20 Ağustos 1922 günü saat 16.00'da Akşehir'de Batı Cephesi Karargâhı'na vardı. Kısa bir görüşmeden sonra, 26 Ağustos sabahı taarruza başlanmasını emretti. Sonraki hareketlerle ilgili olarak Söylev'de "20/21 Ağustos 1922 gecesi ve 1 ve 2 nci Ordu Komutanlarını cephe karargâhına davet ettim. Genelkurmay Başkanı ve cephe komutanının huzuru ile taarruzun şekli hakkında harita üzerinde kısa bir harp oyunu tarzında açıklama yaptık ve cephe komutanına o gün vermiş olduğum emri tekrar ettim. Komutanlar faaliyete geçtiler. Taarruzumuz stratejik ve taktik bir baskın olarak yapılacaktı. Bunun için yığınak ve düzenlerin gizli kalmasına önem vermek lâzımdı. Bu nedenle bütün harekât gece yapılacak, kıtalar gündüzleri köylerde ve ağaçlıklarda dinleneceklerdi. Taarruz bölgesinde yolların onarımı ve benzeri çalışmalar yüzünden düşmanın dikkatini çekmemek için, başka yerlerde de bu gibi sahte hareketlerde bulunulacaktı" demektedir, harekâtı da kısaca şöyle anlatmaktadır:

26, 27 Ağustos günlerinde, düşmanın Karahisar'ın güneyinde 50 ve doğusunda 20-30 km. uzunluğunda bulunan tahkimli cephelerini düşürdük. Yenik düşman ordusu kuvvetlerinin çoğunu 30 Ağustos'a kadar Aslıhanlar yöresinde kuşattık. 30 Ağustos'da yaptığımız muharebe sonunda (buna Başkomutan Muharebesi adı verilmiştir) düşman asıl kuvvetlerini imha ve tutsak ettik. Düşman Başkomutanı General Trikopis de tutsak oldu. Demek ki, tasarladığımız kesin sonuç beş günde alınmış oldu. 31 Ağustos 1922 günü ordularımız asıl kuvvetleri ile İzmir genel doğrultusunda hareket ederken, diğer kısımları ile de düşmanın Eskişehir ve kuzeyinde bulunan kuvvetlerini yenmek üzere hareket ediyorlardı".

¹⁵ Nutuk, sayfa 672, 673.

Büyük taarruz harekâtı, resmî bildirilerde önemsiz ve şaşkıncı şekilde yayımlandığından, dünyada baskın etkisi yapmıştı. 31 Ağustos'da gün ağarırken bütün milletlerin gözleri hayretle parladı. Anlaşma Devletleri temsilcileri hemen ateşkes önerisinde bulundular. Mustafa Kemal Paşa, Başbakan Rauf Bey aracılığı ile verdiği yanıtta "Anadolu'da herşey hallolduğundan burası için görüşmeye lüzum görmediğini, Trakya bakımından ise, Yunanlılar tarafından derhal boşaltılmak koşulu ile görüşmeler yapılabileceğini" bildirdi. 31 Ağustos günü Başkomutanlığın "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" direktifini de içeren takip emri yayımlandı. Türk orduları düşmanın asıl kuvvetlerini imha veya tutsak etmiş, kaçabilenleri takip ederek 9 Eylül 1922 günü İzmir'e ulaşmış ve şanlı bayrağımızı bu kentin burçlarına dikmişti.

Mustafa Kemal Paşa, bu zafer hakkındaki değerlendirmesini Nutuk'ta şöyle ifade etmişti: "Her evresi ile düşünülmüş, hazırlanmış, yönetilmiş ve zaferle sonuçlandırılmış olan bu harekât, Türk ordusunun, Türk subay ve komuta heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tespit eden çok büyük bir eserdir. Bu eser, Türk milletinin hürriyet ve bağımsızlık fikrinin ölmez anıtıdır. Bu eseri vücuda getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun Başkomutanı olduğumdan sonsuza kadar mutluyum".

30 Ağustos Muharebesi'ne Verilen Ad:

Batı Cephesi'ni ve Türk milletini zafere kavuşturan muharebenin adı, Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi'dir. 26-30 Ağustos 1922 günleri yapılmış bu muharebenin her gününe, askerî tarih kitaplarında "27 Ağustos Muharebesi, 29 Ağustos Muharebesi gibi adlar verilir ve incelemeleri, yazımları gün gün yapılır". Meydan muharebesi terimi beş günlük muharebeye aittir. Son gün 30 Ağustos Muharebesi olup, Batı Cephesi Komutanlığı'nın aşağıdaki önerisi ile Başkomutan Muharebesi adı verilmiştir. Söylev'in dip not olarak verdiğimiz baskısının 674 ncü sayfasında "buna Başkomutan Muharebesi unvanı verilmiştir" denildiğini yukarıda da kaydetmiştik. Sözüünü ettiğimiz öneri şudur:

"Afyonkarahisar-Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesi'nde düşman asıl ordusunun imha evresi olan 30 Ağustos 1922 Muharebesi, kuzeyden 61 nci Tümen ve 6 ncü Tümen ve 6 ncü Kolordu, güneyden 4 ncü Kolordu'nun katılmasıyla, Süvari Kolordusu'nun etkisinde Aslıhanlar, Çal, İşören (Alhören) bölgesinde ve Çalköy doğusunda birinci hatta 11 ncü Tümen yanında bulunan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin gözetimi altında oluşmuş ve kesin sonuca ulaşmıştır.

Bu muharebe, savaşın genel gidişini kutsal davamız lehine kesinlikle değiştirmiş ve Trikopis ve Diyenis gibi en büyük komutanları başlarında olduğu halde, düşman ordusunun büyük kısmının darmadağın yıkıntısı, durmadan her yönden kıtalarımıza teslim olmuştur.

Ordularımız için bir tarihî anı ve Başkomutanımıza sevgi ve bağlılığımıza, sarsılmaz güvenimize yeni bir delil olmak üzere, adı geçen 30 Ağustos 1922 Muharebesi'ne, Başkumandan Muharebesi adı verilmiştir¹⁶.

Strateji ve taktikde "Başkumandan Muharebesi" diye bir tür veya terim yoktur. Yalnız, Mustafa Kemal Paşa'yı kutlamak için şahsına özgü olarak önerilmiş ve kabul edilmiştir. Bu terimin içinde başkomutanlık ve meydan sözcüklerini kullanmak tarihî gerçeğe ve belgeye uymadığından, Atatürkçülükle övünmesi gereken herkesin Başkomutan Muharebesi şeklinde ifade etmesi icap eder. Diğer ifadelere gerekçe bulmaya çalışmak yersizdir.

Büyük Zafer'den sonra Mustafa Kemal Paşa'nın, Türk Ordusu'nun ve Türk milletinin kahramanlığı, şeref ve şanı bütün dünyada benzeri az olan yankılar yapmış, dost ve düşman ülkeler el uzatmaya yönelmişlerdi. Bununla birlikte, çeşitli siyasî görüşmelerde, meslekleri gereği, çetin zorluklar çıkarmaktan da geri kalmayan devlet adamları ve diplomatlar az değildi.

Barış Görüşmeleri :

Mudanya Ateşkes Konferansı, 3 Ekim-11 Ekim 1922'de İsmet Paşa'nın başkanlığındaki delege kuruluşumuzun katılması ile yapılmış; Türkiye'nin fiilen düşmandan temizlenmiş olması, uluslararası yetkili delegelerin onayı ile tescil edilmiş ve ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Böylece, küçümsenemeyecek askerî ve siyasî sonuçlar alınmıştır.

Lozan Barış Konferansı 20 Kasım 1922'de açılmış, 22 Kasım'da başlayan siyasî meydan muharebesi bir ara kesildikten sonra devam ederek, antlaşma 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanıp ilgili devletlerin onayına sunulmuş, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 23 Ağustos 1923'de kabul edilmiştir. Lozan Konferansı'nı Mustafa Kemal Paşa sürekli ve dikkatli olarak izliyor, bazı mevki sahibi muhaliflerin yıkıcı eleştirilerine karşın Başdelege İsmet Paşa'yı destekliyor, onun çalışmalarını ve aldığı so-

¹⁶ Genelkurmay Askerî Tarih Başkanlığı, Atatürk, 1980, sayfa 388, 389.

nuçları takdir ediyordu. Başkomuta'nın Lozan Konferansı'ndaki durum hakkında genel değerlendirmesi şöyleydi:

“Bir süre, Ankara'da, Lozan görüşmelerini izledim, ateşli ve tartışmalı geçiyordu. Türk hukukunu onaylar olumlu sonuçlar görülüyordu. Ben bunu, pek doğal buluyordum. Çünkü, Lozan barış masasında sözkonusu edilen sorunlar üç dört yıllık yeni döneme ait ve özgü kalmıyordu. Yüzyıllık hesaplar görülüyordu. Bu kadar eski, bu kadar karışık, bu kadar kokuşmuş hesapların içinden çıkmak, elbette o kadar basit ve kolay olmayacaktı”¹⁷.

Gerçekten, görüşmelerde ve tartışmalarda, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış olan Osmanlı Devleti yerine hesap sorulmak istenen delegelerimize adına, İsmet Paşa sert bir dille “Biz Osmanlı Devleti değiliz, yeni bir devletiz ve zafer kazanmış bir ülkeyiz” diyerek yanıt vermiş, sürekli olarak bu gibi iddiaları sert tepkilerle reddetmiş, gerçeği kabul ettirmiştir.

Ulusal Önder ve Kurtarıcı Mustafa Kemal :

Yazımızın başlığı “Atatürk ve Türk Kurtuluş Savaşı”dır. İlgili bölümlerde açıkladığımız gibi Mustafa Kemal Paşa gençliğinden beri Osmanlı Devleti'nin devrini tamamladığını, yeni ve çağdaş bir devlet kurmak gerektiğini görmüş ve bunu ülkü edinmişti.

Birinci Dünya Savaşı yenilgisinden sonra imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'nın gereği olarak dağıtılan Osmanlı orduları kuruluşundaki Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'ndan 7 Kasım 1918'de ayrılan Mustafa Kemal Paşa, sınıf arkadaşı ve maiyetinde 20 nci Kolordu Komutanlığı yapmış bulunan Ali Fuat Paşa (Orgeneral Cebesoy) ile Adana'da buluşarak bir savunma, mücadele plânı hazırlamışlardı. Yazımızın başlarında değindiğimiz gibi Fevzi, Cevat ve İsmet Paşalarla da plânlar yapmışlardı. Kurtuluş Savaşı'nın oluşmaya doğru gidişi, O'nun plân ve tasarılarını uygulamak ve ulusal önder olarak vatan hizmetine yönelmesini sağlamak yolunu açmıştı¹⁸.

Mustafa Kemal Paşa'nın dehasını ve gelecekte yapabileceği hizmetleri dile getiren 15 Mart 1922 tarihli mektubu ile, Bulgaristan'ın eski Millî Savunma Bakanlarından General Kleman Boyeciyef şunları söylemektedir:

¹⁷ Nutuk, sayfa 701, 702.

¹⁸ Genelkurmay Askerî Tarih Başkanlığı, Atatürk, 1980, sayfa 126.

“1914 yılında, Yunanlılara karşı Türkiye ile Bulgaristan arasında bir askerî antlaşma yapmak üzere Sofya’ya geldiğiniz zaman, siyasî ve askerî bakımdan pek önemli olan o anda aramızda doğan dostluğu umarım ki hatırlarsınız. O vakit bendeniz Harbiye Nazırı bulunuyordum. Siz ve Bulgar Genelkurmay Başkanı, sözleşmenin metnini düzenlemekle uğraşıyordunuz. Hatta, bazı noktalarda sizinle Genelkurmay Başkanı arasındaki anlaşmazlığı gidermek için, birçok defalar görüşmelerinize katılmak fırsatını bulmuştum. Hatırlıyorum ki, muhtelif tasarımlarda yüksek şahsınızı tutuyordum. Zira, askerî teknikteki bilginiz ve tam dehanız sayesinde, kıtalarımızın ortak harekâtı için gereken prensipleri, Ekselânsınız daha iyi takdir buyuruyordunuz.

Size verilen görevleri başarıyla bitirerek İstanbul’a hareketiniz sırasında, yüksek şahsınıza gönderdiğim bir mektupta, hakkınızda en iyi dileklerimi ulaştırmakla birlikte, vatanınızın gelecekteki kaderinde parlak bir yer tutmanız ümidimi de açıklamıştım.

..Dileklerimin gerçekleştiğini görmekle pek çok sevindim ve heyecanlandım...”¹⁹.

Kâzım Karabekir Paşa, İstiklâl Harbimiz adındaki eserinde “Paşa’ya başımıza geçmesini daha İstanbul’da teklif eden de benim. Bugün bütün kuvvetimle tutmayı en büyük vazife bilirim. Ondan daha hamiyetli ve değerlisini İstanbul’da iken aradım, bulamadım” demekle, Mustafa Kemal’in yüksek niteliklerini ve önderliğini önceden kabul edenlerden birisi olmaktadır²⁰.

Mareşal Fevzi Çakmak da Hürriyet Gazetesi’nde çıkan hatıralarında “Her zaman Mustafa Kemal Paşa’yı takdir ettim. Çok çetin geçen Millî Mücadele yıllarında onun yapabildiğini başka hiçbirimiz yapamazdık” diyerek üstün yeteneğini, İstiklâl Harbi’nin lideri olması gerektiğini vurgulamaktadır²¹.

Bilindiği üzere, Mondros Ateşkes Anlaşması, Osmanlı ordularının kadro ve kuruluşunu çok küçülttüğü gibi, askerî faaliyetleri yasaklamış, silâh, araç ve gereçlerin toplatılıp Anlaşma Devletleri temsilcilerine teslimini şart koşmuştu. Bu nedenle Doğu Cephesi dahil bütün komutanlıklar eli kolu bağlı duruyorlardı.

¹⁹ a.g.e., sayfa 486.

²⁰ General Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, 1969, sayfa 373.

²¹ Hürriyet Gazetesi, Mareşal Çakmak’ın Hatıraları, 3 Mayıs 1976, Sayı 24.

9 ncu Ordu Kıtaları Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıktığı günlerden itibaren, bu yasakları özel tedbirlerle giderecek ve savunmayı sağlayacak hareketlere girişmişti. O arada, Karadeniz kıyılarına Yunan veya Anlaşma Devletleri kuvvetlerinin bir çıkarma yapabilecekleri düşünmüş ve buna karşı önlemler aldirmaya başlamıştı. 29 Mayıs 1919'da 3, 15 ve 20 nci Kolordu Komutanlıklarına verdiği direktifte "Anlaşma Devletleri, millî bağımsızlığımızı ve devletimizi imhaya mahkûm etmişlerdir. Millî Mücadele işlerinin organize edilmesi, ihtisasları dolayısıyla biz askerlere düşer..." dedikten sonra yukarıda açıklanan tedbirlerden başka:

a) Kıyıya yakın yerlerdeki silâh, cephane ve malzemenin gizlice içerilere alınmasını,

b) Köylülerin silâh, cephane ve iaşelerinin sağlanması için gerekli tedbirlerin de alınmasını, emretmişti.

Ayrıca, Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra, Heyet-i Temsiliye adına görev yapan Mustafa Kemal Paşa, Anlaşma Devletlerinin, doğuda Bolşeviklerle temasımıza engel olmak üzere, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan topluluğu ile bir Kafkas Bloku teşkiline yeltendiklerini anladığından, bunu önlemek amacıyla 6 Şubat 1920'de yazdığı bir emirle genel siyâsi durumu açıklamış ve ayrıca:

a) Doğu cephesinde seferberlik yapılmasını,

b) Yeni Kafkas Hükûmetleri ile ve özellikle Azerbaycan, Dağıstan gibi İslâm ülkeleri ile ilişkilere önem verilmesini ve tutumlarının öğrenilmesini,

c) Ülke içinde millî teşkilâtın kuvvetlendirilmesi, silâh, cephane ve malzemenin teslim edilmeyerek, gerekirse bunun için silâhla karşı konulmasını,

d) En önemli olarak da, Anlaşma Devletlerinin zaman kazanmalarına olanak verilmemesini, istemişti²².

Amasya Kararları ve Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri, 8/9 Temmuz 1919 gecesini Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifa ile bir millet ferdi olarak daha rahat şekilde mücadeleye atılması ve özellikle Erzurum ve Sivas Kongrelerinde millet adına savaşı yürütecek bir Heyet-i Temsiliye'nin seçilip görevlendirilmesi gibi hususlar, Kurtuluş Savaşı ve inkılâp tarihimizin önemli olgu ve olaylarındandır. Bütün bu evrelerde Mustafa Kemal Paşa önder ve kurtarıcı olarak kabul edilmiştir.

²² Harp Tarihi Başkanlığı, Türk İstiklâl Harbi-Doğu Cephesi, sayfa 57.

Askerî ve Millî Strateji :

Kurtuluş Savaşı için mücadeleye atılan bütün kahramanlar, Mustafa Kemal Paşa'nın kişisel gücüne ve yeteneğine gönülden inanıyor ve onu tek millî önder görüyorlardı. O da dehasının etkisiyle "kendine güven, sabır, tahammül, üstün irade hassaları ve yurt aşkıyla" Kurtuluş Savaşı'nın önderi olmak gücünü taşıdığına inanıyordu. Öylece harekete geçmişti. Her türlü görevleri, sorumlulukları, hatta asılmayı da göze alarak, üstlenmişti.

Doğaldır ki, görevler ve sorumluluklar varsa, eşdeğerde yetkiler de olmalıdır. Mustafa Kemal Paşa da, askerî ve millî stratejiye ait yetkileri kullanabilecek durumda olmalıydı.

Millî Mücadele'nin siyasî hedefi "kayıtsız-şartsız yeni bir Türk Devleti kurmaktır". Millî Önder, milletin vicdanından yansıyan duygu ve kararı şöyle ifade etmektedir:

"Türk milletinin kalbinden, vicdanından doğan ve yansıyan en esaslı, en açık istek ve iman malûm olmuştu. Kurtuluş!.." O halde, siyasî hedef yeni bir devlet kurmak, aynı zamanda Türk milletini geri bırakan bütün müesseselerden kurtarmaktır. Kurtuluştur.

Askerî hedef, iç ve dış düşmanlardan yurdu temizlemek için onları yok etmek veya ülkeden atmaktır. Bu hedef de, kurtuluştur.

Bunları yapabilmek için "iktisadî, sosyal, askerî ve benzeri öğeleri içeren" millî gücü oluşturmak ve harekete geçirmek lâzımdı. Bunu da, önder Mustafa Kemal ve dava arkadaşları, çok zor, çok ağır uğraş ve mücadelelerden sonra elbirliği ile sağlamışlardı.

Bu hedeflere erişmek de, millî ve askerî stratejinin doğru saptanıp doğru uygulanmasına bağlıdır. Strateji veya askerî stratejinin pek çok tanımı yapılmıştır. Klavzeviç (Clausewitz) şu tanımlamayı yapmıştır: "Strateji, savaş hedefini elde etmek için muharebeleri bir vasıta olarak kullanmak sanatıdır". Bu sanat, barış yolları ile ulaşılamayan hedeflere ulaşmak amacı ile de kullanılabilir, uygulanabilir.

Millî strateji ise, stratejiyi de içermekte ve tüm ulusal hedefleri kapsamaktadır. Atatürk, X.Yıl Demeci'nde birer birer saymak suretiyle millî ülküleri göstermiş, hatta özetleyerek çağdaş uygarlık düzeyini hedef olarak vermiştir.

Bir de, 30 Ağustos 1924 günü Zafer Bayramı'nı Dumlupınar'da kutlarken aynı amaçla şunları söylemiştir:

“Milletimiz, bundan sonraki çabalarında da başarılı olabilmek için, millî hedefini bütün açıklık ve kesinlikle, tüm yurttaşların gözünde ve vicdanında bütün parlaklığıyla saptamış bulunuyor. Milletimizin hedefi, milletimizin ülküsü bütün evrende tam anlamıyla uygar bir toplum olmaktır. Uygarlık yolunda başarı yeniliğe bağlıdır. Toplumsal hayatta, iktisadî hayatta, bilim ve fen alanında başarılı olmak için biricik gelişme ve ilerleme yolu budur.”

Kısaca belirtilirse, millî strateji, sayageldiğimiz hedeflere ulaşmayı plânlayan, programlayan ve yöntemlerini, uygulama şeklini saptayan yüksek stratejidir.

Bu açıklamalardan sonra, asıl vurgulamak istediğim husus Mustafa Kemal Paşa'nın her iki stratejinin gerektirdiği yetki ve sorumlulukları üzerine almasıdır.

Yerinde anımsattığımız üzere, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi, İstiklâl Harbi'ni Türk milleti adına ve onun her türlü etkinliklerini de heyet üyesi Mustafa Kemal yürütüyordu. (Paşa'ya Başkan unvanı verilmemişse de, fiilen başkanlık yapmaktadır. Bu yoldaki yazıları Heyet-i Temsiliye namına diyerek imza etmektedir).

Ülkede, asker-sivil bütün görevli kişi ve kuruluşlar, Heyet-i Temsiliye'nin isteklerini yerine getiriyor, özel yetkileri dışındaki konularda bu makamın direktifini istiyorlardı.

Heyet-i Temsiliye bir millî mücadele plânı hazırlayıp, yayımlamıştı. 1920 yılı başlarında yürürlüğe giren ve Paşa'nın imzasını taşıyan plân, mücadelenin her yönünü düzenliyordu. Sorumlu komutanlar ile savunma bölge ve grupları belirtilmiş, 5 nci maddede de şu husus yer almıştı:

“Her iki grubun komutanı Anadolu Genel Komutanı sıfatı ile Mustafa Kemal Paşa'dır²³. Bu görev, fiilen orduların başı, en üst mercii olmak demektir. Öte yandan, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduğu zaman (dikkat edilirse, açıldığı değil, kurulduğu diyorum, çünkü, o yeni bir kuruluştur) Mustafa Kemal Paşa Meclis ve Hükûmet Başkanı olmuştu. Silâhlı Kuvvetler “T.B.M.M. Orduları” adını alıyordu. Böyle-

²³ Harp Tarihi Başkanlığı, İstiklâl Harbi-Heyet-i Temsiliye Dönemi, sayfa 137-141.

ce Meclis Başkanı, hükûmetin başı, orduların en büyük mercii durumundaydı.

Şimdi, bu durumu değerlendirelim: Mustafa Kemal Paşa, resmen başkomutan değildir, fakat başkomutanın görevlerini yapmakta, sorumluluklarıyla birlikte yetkilerini taşımaktadır. Bu sistem ve yönetim, o zamana göre, İstiklâl Harbi gerçeğinden, Türk gerçeğinden doğmuştur. Ulusal önder, bu yetkileri yalnız millet ve yurt çıkarları için kullanmaktadır. Millî ve askerî stratejiyi saptamak ve kullanmak onun elindedir. Ülke koşullarında, böyle olması şarttır, kesin zorunluktur.

Burada siyasî bir sorun, bir rejim sorunu vardır: Tevhid-i Kuvva meselesi. Yukarıda açıklandığı gibi, bu dönemde yasama ve yürütme Meclis'in yetki ve görevi hâlinindedir. Bu, evvelce değindiğimiz gerçeklerden ileri gelen geçici bir sistem, bir aşamadır. O zamanki uygulamaya bakarak, Atatürk'ün "Tevhid-i Kuvva"dan yana olduğunu iddia edenler görülmüştür. Cumhuriyetle birlikte bu usulün kalktığı unutulmamalıdır.

5 Ağustos 1921'de Meclis tarafından yasa ile Başkomutanlığa getirilince, fiilî yetki ve icraat yasal duruma gelmiş oluyordu. Zaferden sonra, Meclis'in kendisine geçici olarak devrettiği yetkileri, gönül rahatlığı içinde asıl sahibine teslim etmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın ulusal önderlik ve kurtarıcılık vasfı ile görevi, Millî Mücadele döneminden itibaren, bütün dünyada yıllar boyunca çeşitli şekilde dile getirilmiştir. Türk düşmanlığı ile ün yapan o zamanki İngiliz Başbakanı Loyd Corc (Lloyd George), 1939 yılında yayımlanan "Barış Konferansından Anılar" adındaki hatıralar kitabının ikinci cildinin 834 ncü sayfasında "Mustafa Kemal cesur bir asî, iyi bir askerdir. İnsanlığın doğuştan bir lideri ile uğraşmak zorundaydık" demektedir.

Ayrıca, Kurtuluş Savaşımız sıralarında bu zat, Türkiye ile ilgili bir tartışmada (Avam Kamarasında) "Mustafa Kemal büyük bir general, büyük bir yurtsever olabilir, fakat İslâmın başı İstanbul'dadır" demişti. Bu ifade, Türkiye'de başka şekilde yayılmıştır ki, aslı yazdığımız gibidir. Demek ki, Mustafa Kemal'i önder olarak takdir etmekten düşmanlar bile kendilerini alamıyorlar²⁴.

İsmet Paşa, yayınlanan anılarında Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünü çok veciz ifade etmektedir. Asî Ethem'in olumsuz hareket-

²⁴ Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Cihat Akçakayalıoğlu, Atatürk, 1980, sayfa 489-490.

lerine ve bunların etkilerine değinirken “asıl ızdırabı çeken Atatürk’tü. İç ve dış bütün olumsuz faaliyetlerle uğraşıp, onların etkilerinden, öfkesinden cepheleri kurtararak yön veren Atatürk’tür...”

...Nasıl bir yıldan beri, şimdiki resmî görev ve durumu olmadan, ülkede bir ümit uyandırmak ve halkı kendi kendini savunacak duruma getirmek için çalışmış ve başarıya ulaşmışsa, şimdi, resmî görev ve sorumluluğu olduğu halde aynı yönde çalışıyordu. Yalnız, zorluk daha çoktu.

... O’nun Millî Mücadele sıralarında, askerî sorunlarla uğraşmaktan mı daha çok eziyet çektiği, yoksa siyasî sorunların, siyasî anlaşmazlıkların düzeltilmesinde, kaldırılmasında veya yatıştırılmasında mı daha çok eziyet çektiği kestirilemez. Büyük Adam’ın siyaset alanında çektiği ızdıraplar gerçekten dayanılmaz ölçüdedir. Mustafa Kemal Paşa, mücade-
lenin askerî yönüyle uğraştığı kadar, siyasî yönünü de idare ediyordu²⁵.

Prof. Tarık Zafer Tunaya’nın şu sözlerinde büyük isabet vardır:

“Atatürk, açılan bir devirle, kapanan bir devir arasında tarihî görevini başarır, evre evre izlediği kurtuluş programını ana çizgilerinde en ufak bir taviz vermeden ısrarla, azimle yürütür ve uygular.

Mikelânj’ın bir şiirinde söylediği gibi “her mermer blokunda bir venüs heykeli saklıdır. Gerçek sanatçı, bu heykeli, o kaya parçasından çıkarana derler. Atatürk de, Türk milletinde bu ruhu, bu heybetli varlığı sezen ve ona şekil veren büyük insandır”²⁶.

Ankara Üniversitesi, 1970 yılında, Ankara’ya davet ettiği Alman profesörlerinden Persi Erns Şram’a, fahrî doktorluk unvanı vermiş, Prof. Şram, TRT muhabiri ile yaptığı bir görüşme sırasında Mustafa Kemal için şunları söylemişti:

“Mustafa Kemal’in tarih sahnesine çıkışını, taa başından beri büyük bir ilgi ve hayranlıkla izledim. Bu olay, yani O’nun tarih sahnesine çıkışı, tarihçilerin öteden beri üzerinde durdukları bir sorunun karşılığıdır. Bu soru şudur: Tarihî şartlar mı devlet adamını, yoksa devlet adamı mı tarihî şartları yaratır? Bu soruya şimdiye kadar kesin bir kaşılık verilmemiştir. Birçokları, tarihî koşulların devlet adamını yarattığı kanısındadır. Fakat Mustafa Kemal, bunun aksinin tipik bir örneğidir. Burada, Mustafa Ke-

²⁵ a.g.e., sayfa 485-486.

²⁶ a.g.e., sayfa 469.

mal tarihi yaratmıştır... Mustafa Kemal'in o tarihte ortaya çıkışı, Türkiye için büyük bir şans eseri olmuştur". Bu konuda en ilginç değerlendirmeyi Prof. Şram'ın yaptığını kabul etmek yerinde olacaktır.

Millî Misak-Ulusal Ant :

Metni, çeşitli tarih kitaplarında ve olumlu yayınlarda yer alan Ulusal Ant, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından hazırlanmıştır. Söylev'de değinilen ilk kısımda "milletin dileklerinin ve maksatlarının da, kısa bir programa esas olacak surette ve toplu bir şekilde ifadesi görüşüldü. Misak-ı Millî adı verilen bu programın ilk müsveddeleri de bir fikir vermek amacı ile kaleme alındı. İstanbul Meclisi'nde bu esaslar, gerçekten toplu olarak yazılıp saptanmıştır" denilmektedir. Bu bakımdan, gerçeğe uygun ve belgeli bir yayın, Genelkurmay Askerî Tarih Başkanlığı'nın 1977 basımlı "Atatürk Haftası Armağanı" adlı eserinde görülmektedir. Bundan bazı paragrafları aşağıda sunuyorum:

"Millî Misak'ın ilk müsveddelerini Mustafa Kemal Paşa yapmış, son Osmanlı Meclisi'ne katılan milletvekillerine, ya Ankara'ya uğramalarını veya metnin kendilerine ulaştırılmasını sağlayarak gerekli direktifleri vermişti. O'nun istek ve önerileri arasında, İstanbul Meclisi'nde bir Müdafaa-i Hukuk Grubu teşkili de vardı.

İşte bu grup, Misakı Millî'nin İstanbul Meclisi'nde görüşülmesini sağlamıştır. 28 Ocak 1920'de yapılan toplantıda, bazı değişikliklerle, Mustafa Kemal Paşa'nın hazırladığı taslak kabul edilmiş oluyordu".

Mustafa Kemal Paşa'nın bu hususta en yakın yardımcısı olan Rauf Bey (Orbay) grubun başkanı olarak önemli hizmetler yapmıştır. Bu konuda ve diğer bazı işlerde, Paşa'yı İstanbul'dan destekleyen Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Albay Şevket (Galatalı Şevket diye anılır), Harbiye Nezareti Başyaveri Kur.Binbaşı Salih (Orgeneral Omurtak), adı geçen eserde özellikle anılmaktadır.

T.B.M.M.'nde de 18 Temmuz 1920'de Ulusal Ant üzerine yemin edilmiştir.

İleri sürdüğümüz hususlarla ilgili bir kaç belgeyi sunacağım. 4 Şubat 1920 tarihli olup, 20 nci Kolordu Komutan Vekili Mahmut Bey'e hitaben, Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Şevket imzasını taşıyan şu şifre, Rauf Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya yazılmıştır:

“1. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ne: Grup için uğraşıyoruz. Mebuslar arasında mevki ve rütbe düşkünü olanların varlığı, fikirlerde sertlik ve hemen her mebusu ayrı ayrı kazanmak gibi bir zorunluk doğurmaktadır. Durum o derece naziktir ki, Müdafaa-i Hukuk’tan olan mebuslardan söz verenlerin büyük çoğunluğu bile, bu ad çerçevesinde toplanmaktan çekinmişlerdir.

Evvelce de arzylediğimiz gibi, bizim ilkelerin ruhunu taşıyan ayrı bir madde halinde yazılmak üzere, mebusların büyük çoğunluğu ile bir aht ve Misâk-ı Millî yapılabildi. Yüzden çok mebus bunu anlamıştır. Yalnız... imzalamıştır. Yayınlanmasının kararlaştırılmasına kadar, metnin son derece gizli tutulmasına karar verilmiştir. Bilgi için ayrıca, olduğu gibi sunuyorumuz.

2. Kabine hakkında bugün beliren fikir, Rıza Paşa’yı, zorunluk yüzünden yerinde bırakmak, fakat Dahiliye, Maliye, Harbiye, Bahriye, Adliye nazırlarını değiştirmektir. Bir kısım mebuslar, parlâmentodan hiç kimsenin nezaret (bakanlık) almamasını ileri sürmektedir; bu fikir üstün gelirse, bu makamlara dışardan adam bulunacaktır.

Biz, millî teşkilâtı esas saymak, aht ve Misak-ı Millî’ye bağlı kalmak, polis müdürünü, jandarma komutanını, içişleri müsteşarı ile memurlar müdürünü değiştirmek şartı ile ve yine ilerisini düşünerek bundan yana olabileceğimizi söyledik.

3. Kurmaya çalıştığımız gruba, çaresiz “Felâh-ı Vatan” adı verilecek, ulusal çaba ve sorumluluklar, Kuva-yı Milliye’nin tek etken olması ilkeleri açıklanacaktır. (Rauf)”

Binbaşı Salih (Orgeneral Omurtak), Albay Şevket bu konuda sürekli olarak bilgi vermişler ve talimat almışlardır. Mustafa Kemal Paşa’nın Erzurum’da 15 inci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa’ya ve Erzin-can’da 9 ncu Tümen Komutanı Halit Bey’e gönderdiği 7 Şubat 1920 tarihli aşağıdaki şifresi, konuyu aydınlatacak önemli belgelerden birisidir:

“1. Mebuslar arasında mevki düşkünü olanların bulunması dolayısıyla, mebusların tümünde fikrî duraksama ve karışıklık görüldüğünden ve büyük zorluk karşısında kaldığından, Müdafaa-i Hukuk’tan olan mebuslardan söz verenlerin çoğu bile bu isim etrafında toplanmaktan çekinmektedirler. Çaresiz gruba Felâh-ı Vatan adı verileceğini,

2. Bizim esasların ruhunu içeren ayrı bir madde hâlinde yazılmak üzere, mebusların çoğunluğunun aht ve Misak-ı Millî yapabildiğini İstanbul'dan Rauf Beyefendi bildirmiştir efendim. Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal (20 nci Kolordu Komutan Vekili Mahmut).”

SONUÇ : Bu yazı ile Türk Kurtuluş Savaşı'nı gerektiren sebepleri o arada İstiklâl Harbi'nin önemli konularını, dönemlerini anımsamış, bazı değerlendirme ve yargılara yer vermiş oluyoruz.